УДК 811.161.2’373.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-18

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЗИВНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ ОФІЦІЙНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ)[1]

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF MILITARY CALL SIGNS USED BY UKRAINIAN SERVICE MEMBERS (BASED ON CURRENT OFFICIAL INFORMATION RESOURCES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE)

Олександрук І. В.,
orcid.org/0000-0003-2701-1714
доктор філософії, молодший науковий співробітник
Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

У статті на матеріалі сучасних офіційних інформаційних ресурсів Збройних Сил України проаналізовано особливості функціонування позивних українських військовослужбовців в умовах російсько-української війни. Встановлено основні мотиваційні ознаки творення позивних українських захисників і захисниць. Здійснено систематизацію позивних за лексико-семантичними групами.

Мета статті – здійснити аналіз позивних українських військовослужбовців, репрезентованих у сучасних офіційних засобах масової інформації Збройних Сил України в період повномасштабного вторгнення; визначити основні мотиваційні ознаки творення позивних; виокремити лексико-семантичні групи.

На основі аналізу виокремлено основні лексико-семантичні групи позивних з окреслено мотиваційною основою: утворені від назв професій, посад, освіти або захоплення носія до війни; рис характеру та зовнішніх особливостей людини; назв особових імен, прізвищ та імен по батькові; імен богів, міфічних і фантастичних істот; географічних назв та етнокультурної належності носія; імен літературних героїв, персонажів кіно-, мультфільмів і казок; позивні, що виникли внаслідок певної ситуації, випадку, події, діяльності, пов’язаної з військовим. В окрему групу виділено позивні, мотиваційну основу яких виявити не вдалося: позивні, утворені від назв тварин; рослин; історичних постатей; військових звань і посад; природних явищ і стихій; планет і небесних світил; родинних зв’язків; номінацій транспортних засобів; оронімів.

У результаті аналізу виокремлено позивні англомовного походження. Установлено, що позивні українських військовослужбовців формуються на основі різних мотиваційних ознак. З’ясовано, що важливу роль під час аналізу позивних відіграє мотиваційна основа, оскільки семантика твірної лексеми не завжди відображає реальну причину виникнення номінації. Усе це підтверджує багатоаспектність сучасної військової номінативної системи, а також зв’язок із традиціями найменування в українській армії.

Ключові слова: військова лексика, позивний, лексико-семантична група, мова української армії, українська мова.

This article, based on contemporary official information sources of the Armed Forces of Ukraine, analyzes the characteristics of how Ukrainian military personnel’s call signs function in the context of the Russian-Ukrainian war. The main motivational factors behind the creation of call signs by Ukrainian defenders have been identified. The call signs have been categorized into lexical-semantic groups.

The purpose of this article is to analyze the call signs of Ukrainian military personnel as presented in the Armed Forces of Ukraine’s current official media outlets during the full-scale invasion; to identify the main motivational factors behind the creation of these call signs; and to distinguish lexical-semantic groups.

[1] Статтю підготовлено в межах наукового проєкту «Мова української армії: учора, сьогодні, завтра» (державний реєстраційний номер 0125U001288 від 20.02.2025).

© Олександрук І. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The based on the analysis, the main lexical-semantic groups of call signs have been identified, along with their underlying motivational basis: those derived from the speaker's pre-war professions, job titles, education, or hobbies; character traits and physical characteristics; names, first names, last names, and patronymics; names of gods, mythical, and fantastical creatures; geographical names and the bearer's ethnocultural affiliation; names of literary heroes, characters from movies, cartoons, and fairy tales; nicknames arising from a specific situation, incident, event, or military-related activity. A separate group consists of call signs for which the motivational basis could not be identified: call signs derived from the names of animals; plants; historical figures; military ranks and positions; natural phenomena and elements; planets and celestial bodies; family relationships; names of vehicles; and place names.

The analysis identified call signs of English origin. It was found that the call signs of Ukrainian military personnel are formed based on various motivational factors. It has been established that the motivational basis plays an important role in the analysis of appellatives, since the semantics of the root lexeme does not always reflect the actual reason for the origin of the term. All of this confirms the multifaceted nature of the modern military naming system, as well as its connection to naming traditions in the Ukrainian army.

Key words: military vocabulary, call sign, lexical-semantic group, language of the Ukrainian army, Ukrainian language.

Постановка проблеми. Одним із актуальних напрямів сучасного мовознавства є дослідження військового дискурсу в умовах російсько-української війни, невід'ємним елементом якого є позивні військовослужбовців. Незважаючи на значний науковий інтерес до цієї проблематики, питання дослідження позивних українських військовослужбовців, особливо проблеми їхньої класифікації, потребують комплексного аналізу.

У сучасних умовах збройного протистояння важливу роль відіграє інформаційний простір. У зв'язку з цим підвищується значення офіційних військових засобів масової інформації, які не лише оперативно висвітлюють події війни, а й виконують інформативну, мотиваційну, пропагандистську та психологічну функції. Мова офіційних військових медіа насичена військовою термінологією, військовими професіоналізмами, містить позивні та відомості про історію їх виникнення, а тому становлять цінний матеріал для дослідження особливостей функціонування сучасної військової лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві особливості функціонування позивних у військовому середовищі різних історичних періодів висвітлено у працях М. Лесюка [1], Н. Павликівської [2], Н. Сокіл-Клепар [3] та ін. Проте особливого зацікавлення ця тема набула в умовах російсько-української війни. Дослідники аналізують особливості функціонування та способи творення позивних, з'ясовують їхні функції [4; 5], досліджують лексико-семантичну організацію та мотиви номінації [6; 7; 8; 9], аналізують динаміку змін у військовому середовищі [10]. Водночас, попри важливі напрацювання в цьому напрямі, тема позивних залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, як нам відомо, позивні українських захисників та захисниць на матеріалі сучасних офіційних інформаційних ресурсів Збройних Сил України дотепер не були предметом окремого комплексного лексико-семантичного дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням наукового інтересу до вивчення та аналізу позивних українських військовослужбовців як важливої складової сучасного військового дискурсу. Особливу увагу привертають питання лексико-семантичної систематизації та класифікації позивних, а також мотиви їхньої номінації під час російсько-української війни.

Мета статті – виявлення та аналіз позивних українських військовослужбовців, репрезентованих в офіційних інформаційних ресурсах Збройних Сил України в умовах повномасштабного вторгнення; встановлення основних мотиваційних ознак їх творення та виокремлення лексико-семантичних груп.

Дослідження здійснено у межах наукового проєкту «Мова української армії: учора, сьогодні, завтра», одним із основних завдань якого є аналіз сучасних офіційних інформаційних ресурсів Збройних Сил України.

Матеріалом дослідження стали 350 позивних українських захисників та захисниць, зафіксованих в офіційних інформаційних засобах Збройних Сил України за 2023–2026 роки. Лише для невеликої частини позивних (14%) вдалося встановити мотив номінації на основі інтерв'ю з військовослужбовцями або історії про них, оскільки обмеження відомостей про мотивацію зумовлене специфікою позивного як номінації, значення та функціонування якого відомі лише окремому колу і не завжди доступні в публічному інформаційному матеріалі.

Джерельною базою дослідження стали тексти офіційних військових медіа, зокрема інтерв'ю з військовими на інформаційній платформі «АрміяInform», офіційному сайті Міністерства оборони України, офіційних сторінках підрозділів Збройних Сил України, а також в інформаційних повідомленнях Генерального штабу Збройних Сил України та ін.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі функціонують поняття *псевдонім*, *псевдо* та *позивний*. Л. Підкуймуха розглядає ці поняття як близькі за значенням, оскільки їх об'єднує спільне призначення – приховати або замаскувати справжнє ім'я носія. На думку дослідниці, термін *псевдонім* має найширшу сферу застосування, охоплюючи не лише військово-політичну сферу, а й мистецтво, літературу. Термін *псевдо* використовували стосовно учасників національно-визвольних змагань, зокрема ОУН і УПА, а нині ним послуговуються бійці добровольчих батальйонів. Проте найуживанішим у сучасному військовому дискурсі є поняття *позивний*, який слугує для ідентифікації військовослужбовця під час радіозв'язку, щоб не називати його персональних даних [5, с. 138].

Основна мета позивних – приховати справжнє ім'я та прізвище. Позивні виконують багато функцій. На думку Г. Мацюк, найважливішими функціями позивного як різновиду антропоніма є такі: номінативна, що виокремлює бійця чи командира; езотерична, яка полягає в маскуванні та приховуванні носія офіційного імені та прізвища носія; диференційна, призначена для відрізнення носія неофіційного імені від інших членів соціогрупи [10, с. 95–96]. Окрім зазначених функцій, Н. Павликівська виокремлює ще оцінну та символічну функції, а також функції самоіронії та стилізації, які трапляються рідше [2, с. 34].

Під час аналізу та класифікації позивних виникає проблема встановлення їхньої мотивації, оскільки мотиваційна ознака часто відома лише вузькому колу військовослужбовців і не завжди відображена у відкритих джерелах, зокрема засобах масової інформації. Як зазначає Н. Шульська, відносити позивні імена до конкретної мотиваційної групи потрібно умовно, оскільки твірна лексема може бути помилково витлумачена, якщо враховувати лише власні асоціації [8, с. 345].

Складність встановлення мотиваційної основи підтверджують також випадки функціонування однакових позивних у різних військовослужбовців, мотивація яких різна. Наприклад, військова отримала позивний «Бусінка» (розмовний варіант слова «бусинка») через захоплення вишивати бісером, тоді як військовослужбовцю позивний «Бусінка» дали побратими жартома.

У мовознавчих дослідженнях використовують різні підходи до класифікації позивних [2; 3; 4; 5; 6; 8 та ін.].

Аналізуючи семантико-мотиваційні основи псевдонімів УПА, Н. Сокіл-Клепар, зазначає, що найчастіше мотиваторами національного псевдонімікону виступають імена, прізвища, етноніми, імена історичних осіб, видатних діячів. З-поміж відапелятивних псевдонімів дослідниця виокремлює одиниці, мотивовані флорономенами, зоономен ами, орнітономенами, орономенами, а також кольоративами, назвами побутової та абстрактною лексикою на позначення почуттів і емоцій [3, с. 973–974].

У нашому дослідженні класифікацію позивних здійснено за мотиваційною ознакою, встановленою на основі інтерв'ю з військовослужбовцями, а також розповідей про них, відомих з офіційних військових медіа. Такий підхід зумовлений тим, що лексико-семантичне значення номінації не завжди збігається з реальними мотивами виникнення. Віднесення позивного до певної групи було здійснено лише за наявності в джерелі інформації про його походження.

У випадках, коли зазначена інформація була відсутня, позивний було зараховано до окремої групи, мотиваційну основу яких виявити не вдалося.

Під час аналізу у нашому дослідженні враховано підхід, запропонований у праці [7], відповідно до якого номінації розмежовано на дві групи: позивні з окреслено мотиваційною основою, та позивні, мотиваційну основу яких виявити не вдалося.

На основі досліджуваного матеріалу виокремлено такі основні лексико-семантичні групи з окресленою мотиваційною основою – 49 (14%). Найбільшу групу становлять позивні, утворені від назв професій, посад, освіти або захоплення носія до війни – 14 (29%). Такі позивні виникають на основі асоціативного перенесення назви професії, діяльності на людину. Наприклад, військовослужбовець має позивний «Менеджер», оскільки до війни керував мережею магазинів; «Сантехнік» – за фахом слюсар-сантехнік; «Артист» – до війни мав акторську кар'єру; «Юрист» – має вищу юридичну освіту; «Китаєць» – працював перекладачем з китайської мови; «Ді-Джей» –займався музичною діяльністю; «Фізрук» – працював учителем фізичної культури; «Художник» – має художні здібності та ін.

Позивні, що виникли внаслідок певної ситуації, випадку, події, діяльності, пов'язаної з військовим – 10 (19%). Такі номінації зазвичай відображають особливості поведінки, їх дають побратими, командири в армії, або ж позивний виникає через цікавий випадок. Наприклад, військова отримала позивний «Мауглі», оскільки під час перевірки робила розминку. Військовослужбовець отримав позивний «Тринадцятий» після того, як під час одного з боїв знищив тринадцять ворожих піхотинців: «У районі Дебальцевого він разом із побратимом перебував на позиції в напівоточенні, а сама позиція зазнавала інтенсивних штурмових атак. Під час одного з боїв він знищив тринадцять ворожих піхотинців» [11].

Позивні, пов'язані з рисами характеру, зовнішніми особливостями людини, поведінкою носія – 8 (17%). Такі номінації формуються внаслідок асоціативного перенесення на особу назви або певної ознаки за її зовнішніми чи внутрішніми рисами. Інколи вони мають іронічний відтінок. Наприклад, позивний «Гном» має військовослужбовець високого зросту. Військовослужбовець із позивним «Танк» пояснює історію виникнення позивного так: «– Я дядя немаленький був, то так і причепилося» [12]. Цей приклад показує, що за асоціативними ознаками зазначений позивний можна було б віднести до групи назв військової техніки, проте мотивом номінації стала зовнішність носія. Отже, визначення мотивів номінації лише за асоціативними зв'язками та припущеннями, без урахування історії виникнення позивного, не завжди дає змогу точно встановити його мотивацію.

Позивні, утворені від особових імен, прізвищ та по батькові – 5 (10%): «Тоха» від імені Антон, «Боря» від імені Борис, «Миколайович», «Петрович». Така традиція номінацій має давню історію й не завжди збігається з реальним іменем носія. Творення позивних на цій основі часто супроводжується фонетичними та словотвірними змінами, зокрема усіченням, утворенням пестливих або розмовних форм. Процес творення позивних зумовлений не лише екстралінгвальними чинниками, пов'язаними з військовою службою, а й внутрішньомовними зв'язками, що можуть бути розглянуті з погляду епідигматики. У межах епідигматичних відношень позивні формуються на основі асоціативно-деривaційних зав'язків між лексемами, коли нова номінація виникає як результат звукової подібності або словотвірної зміни наявної мотивувальної основи. У таких випадках простежуємо деривaційний ланцюг, у якому позивний твориться від мотивованої основи, що зазнає фонетичної або семантичної трансформації. Наприклад, позивний «Дрон» виник через скорочення від імені військовослужбовця: «Позивний "Дрон" прив'язався до Андрія від початків служби – ще з 2020 року. Військовий розповідає, що пов'язаний він не з БПЛА, а зі скороченням від його імені. Андрій – "Андрон", "Дрон" – так уже повелося поміж побратимами» [13].

Позивні, утворені від імен богів, міфічних і фантастичних істот 4 – (8%). Як дізнаємося з інтерв'ю військовослужбовців, вибір таких позивних зазвичай зумовлений прагненням носія

ототожнити себе з образом відповідного персонажа, вказати на певні особисті якості. Так, захисниця Наталя розповідає: «Мій позивний – «Фенікс», і він точно відображає мій шлях. Як цей міфічний птах, я знаю, що після падіння завжди можна піднятися ще сильнішою. Кожне випробування робить нас витривалішими, а справжня сила – у здатності відроджуватися, йти вперед і боротися до кінця» [14]. А військовослужбовець Максим із позивним «Фенікс» «дарує друге життя техніці» [15]. Така мотивація символічно співвідноситься з образом міфічного птаха. Військовослужбовець Роман розповідає, що позивний «Цербер» з'явився через його імпульсивний характер, любов до свого народу та ненависть до окупантів [16].

Позивні, утворені від географічних назв та етнокультурної належності носія 3 – (6%). До цієї групи входять номінації, мотивовані назвами топонімів, етнонімів, а також назвами жителів певної місцевості, що пов'язані з місцем народження, тривалим перебуванням, проживанням або іншими важливими місцями для військовослужбовця. Водночас географічна назва не завжди вказує на місце походження військовослужбовця. Наприклад, позивний «Харон» виник через асоціативне переосмислення назви міста Харків, яке військовий часто відвідував: « – Часто їздив у Харків. І от звідти прилетіло оце "Харон". Бо був перевізником того, що допомагало знищувало наших ворогів» [17].

Позивні, утворені від імен літературних героїв, персонажів кіно- та мультфільмів, казок 5 – (10%). Такі номінації часто виникають на основі асоціативного зв'язку, шляхом перенесення образу персонажа на особу. Як розповідає військовослужбовець Іван із позивним «Ґрінч»: «– Такий позивний мені дали тому, що я схожий на персонажа з мультфільму. Побратим з позивним "Салют" якось побачив, як я посміхаюся, коли щось задумую, і каже: "О, я знаю, хто ти! Ти Ґрінч, який украв Різдво!". Так воно до мене і причепилося, – посміхається військовий» [18].

Позивні, мотиваційну основу яких виявити не вдалося 301 – (86%). З-поміж них широку групу становлять позивні, утворені від назв тварин, що репрезентують традиційну зоонімну модель номінації: «Рись», «Кіт», «Тигр». Позивні, пов'язані з назвами рослин (фітоніми): «Дуб», «Мальва», «Ружа», «Барвінок», «Калина». Такі позивні можуть відображати асоціативні та символічні значення, закріплені за відповідним образом в українській культурі. Номінації, пов'язані з історичними постатями: «Бандера», «Мазепа». Позивні, утворені від назв військових звань і посад, що відображають історичні військові найменування: «Козак», «Гетьман», «Отаман». Позивні, похідні від назв природних явищ та стихій: «Блискавка», «Грім», «Туман», «Вітер». Позивні, утворені від назв планет, небесних світил: «Марс», «Комета», «Юпітер», «Сонце». Позивні, пов'язані з назвами родинних зав'язків: «Дід», «Внук», «Вуйко». Номінації від назв транспортних засобів: «Джип», «Тесла», «Камаз». Позивні, похідні від назв оронімів: «Карпати», «Говерла» та ін.

У досліджуваному матеріалі також активно функціонують номінації англійськомовного походження на позначення позивних українських захисників і захисниць, які виділяємо окремо – 30 (8%). Вони подані як латиницею, так і в адаптованому українському написанні: «Fox» та «Фокс», «Wolf» та «Вовк», «Док» та «DOC», «Лакі» та «Lucky», «Rocky», «Спайдер», «Хантер», «Смузі». Такі позивні пов'язані з назвами героїв кінофільмів, комп'ютерних ігор та коміксів: «Бетмен», «Спайдермен», «Аватар», «Халк», а також лексемами на позначення особистих рис: «Лакі», «Крейзі», а також назв військової техніки та озброєння: «Дрон», «Джавелін». Наведені ілюстрації засвідчують паралельне функціонування іншомовних номінацій та їхніх адаптованих українських відповідників, що характерно для процесу освоєння новітніх запозичень у сучасній українській мові.

Висновки. Досліджуваний матеріал засвідчує, що позивні військовослужбовців є важливим елементом сучасного військового дискурсу. Виокремлені лексико-семантичні групи позивних базуються на антропоцентричному характері сучасної військової номінації. Значна частина позивних, мотиваційна основа яких відома, пов'язана з особистістю військовослужбовців,

їхніми рисами характеру, зовнішніми особливостями, поведінкою, професійною діяльністю, а також захопленнями до початку військової служби – 46 (94%). Водночас простежуємо вплив військового середовища на вибір позивних. Результати дослідження засвідчують, що позивні поєднують давні традиційні способи номінації української армії, зокрема творення від особових імен, прізвищ та по батькові із використанням сучасної лексики та іншомовних запозичень. Динаміка оновлення військової лексики, зокрема позивних, потребує дальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лесюк М. П. Псевда вояків Української Повстанської Армії. *Studia Slawistyczne* 1; Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Biaystok, 1999. S. 117–184.

2. Павликівська Н. М. Питання української псевдонімії XX століття. Вінниця: Глобус-Прес, 2009. 338 с.

3. Сокіл-Клепар Н. Семантико-мотиваційні основи псевдонімів УПА. *Народознавчі зошити*. 2021. № 4 (160). С. 971–976. DOI https://doi.org/10.15407/nz2021.04.971

4. Белей Л. Позивні учасників АТО й ООС – творення та функціонування. *Мовознавство*. 2020. № 3. С. 49–62. DOI 10.33190/0027-2833-312-2020-3-003.

5. Підкуймуха Л. М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2016. № 2. С. 135–144.

6. Кравченко Л. Лексична база позивних українських бійців – учасників озброєного конфлікту на сході України в 2014 р. *Тенденції розвитку української лексики та граматики*. Варшава, 2015. Ч. 2. С. 224–237.

7. Хрустик Н. М., Петрова С. А., Серкал С. А. Позивні українських військовослужбовців: мотиви номінації. *Вісник Одеського національного університету*. *Серія: Філологія.* 2021. № 26. 2(24). С. 104–114. DOI: https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2(24).251860.

8. Шульська Н. М. Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних у мові ЗМІ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. *Серія: Мовознавство*. 2017. № 1(27). С. 342–347.

9. Шульська Н. М., Кирилюк О. Л., Салтан В. Л. Неофіційна антропонімна лексика воєнного медіадискурсу: специфіка творення й номінація. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Серія: Філологія. Журналістика.* 2024. Т. 35 (74). № 6. С. 27–32. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/05

10. Мацюк Г. Лексична база військових псевдонімів українських захисників: динаміка змін. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* 2024. Випуск 76. С. 93–107. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2024.76.12568

11. Один проти тринадцяти: історія бійця, який у бою під Дебальцевим знищив 13 ворожих піхотинців. *Armyinform*. URL: https://surl.li/nnjjry (дата звернення 27.08.2026).

12. «Я або в армії до перемоги, або вперед ногами»: історія десантника, сапера і бойового медика з позивним «Танк». *Armyinform*. URL: https://surl.li/bgqoht (дата звернення 20.07.2026).

13. «Ковбойська дуель» на РСЗВ: як «Дрон» на «Урагані» випереджає окупантів на секунди. *АрміяInform*. URL: https://surl.li/ffwwxs (дата звернення 23.07.2026).

14. 5 окрема важка механізована бригада. Facebook. URL: https://surl.li/xtjhfp (дата звернення 20.07.2026).

15. Дає друге життя «радєйкам»: історія зв'язківця «Фенікса». *Armyinform*. URL: https://surl.li/tzfggi (дата звернення 20.07.2026).

16. Насипали в міномет піску – і міна розірвалась прямо у стволі: лайфсторі піхотинця «Цербера». *АрміяInform*. URL: https://lnk.ua/2fcTmvV63 (дата звернення 15.06.2026).

17. «Харон» і його «окрема» рота: історія офіцера-піхотинця 44-ї окремої механізованої бригади. *АрміяInform*. URL: https://surl.li/ihcapi (дата звернення 20.07.2026).

18. «Ґрінч» зустрічає Різдво на фронті вже вдруге: РЕБ під Покровськом працює бездоганно. *АрміяInform*. URL: https://lnk.ua/53YGvxxwh (дата звернення 11.06.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 23.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026